

بررسی چگونگی و علل وقوع جنگ تحمیلی نقده در ۳۱ فروردین ۱۳۵۸

عیسی یگانه

ایمیل:

isayegane@yahoo.com

چکیده:

وابستگی:

محقق تاریخ و فرهنگ آذربایجان

ایمیل:

وابستگی:

حزب دمکرات کردستان ایران در روز جمعه ۳۱ فروردین ماه سال ۱۳۵۸ با اعلام و آمادگی قبلی برگزاری میتینگ مسلحانه در نقده و فراخوانی هواداران خود (با وجود مخالفت قبلی کتبی و شفاهی اهالی نقده) اقدام به انجام آن در محل استادیوم ورزشی (واقع در منطقه ترک‌نشین نقده) نمود و در حین برگزاری، ناگهان صدای تیراندازی در منزلی واقع در جنوب استادیوم شنیده شد و نیز مدتی بعد صدای تیری از خارج، اجتماع هزاران کرد مسلح حاضر در استادیوم ورزشی را متشنج نمود و اینان با تیراندازی هوایی، سراسیمه محل یاد شده را ترک نمودند و در ابتدای امر، عوامل مسلح کردی در خیابان‌های اطراف استادیوم، عده‌ای از کسبه دوره‌گرد و از اهالی شهر نقده را کشته و نیز جمعی را در محل بازار هفتگی (جمعه بازار) و سایر محله‌ها به گروگان گرفتند و با آنکه ترک‌ها با بلندگوها تا ساعت ۲ بعد از ظهر اعلام نمودند که برای پرهیز از جنگ و برادرکشی، افراد مسلح، شهر را ترک کنند و در نتیجه آن دسته از کردهایی که برای جنگ نیامده بودند شهر را ترک کردند و با وجود آنکه معتمدین نقده از سران حزب دمکرات خواستند برای اجتناب از درگیری، بقیه افراد مسلح نیز شهر را ترک نمایند، سران این حزب این امر را نپذیرفته و تسلیم شدن ترک‌ها را درخواست نمودند و در نتیجه ساعت ۵ بعد از ظهر، درگیری رسماً آغاز شد و بعد از سه روز کشمکش و جنگ خونین، در سحرگاه روز دوشنبه ۱۳۵۸/۲/۳ افراد مسلح مهاجم، مجبور به فرار از نقده شده و جنگ پایان یافت.

کلمات کلیدی: جنگ نقده، ۳۱ فروردین، ۱۳۵۸

استناد (آپا):

یگانه، ع. بررسی چگونگی و علل وقوع جنگ تحمیلی نقده در ۳۱ فروردین ۱۳۵۸. ارومیه: فصلنامه تخصصی "مطالعات تاریخ

آذربایجان و ترک" سال ۰۴، شماره ۱۲، تابستان ۱۴۰۵. ۸۶۹۰-۳۰۴۱ شاپا

İsa Yegane

E-posta:

isayegane@yahoo.com

Üyelik:

Azerbaycan tarihi ve kültürü
araştırmacısı

An Examination of the Causes and Circumstances of the Imposed War of Naqadeh on April 20, 1979

Abstract:

On Friday, April 20, 1979, the Democratic Party of Iranian Kurdistan, with prior announcement and preparation, held an armed rally in Naqadeh and summoned its supporters (despite the prior written and verbal opposition of the Naqadeh residents). The rally took place at the sports stadium (located in the Turk-populated area of Naqadeh). During the event, gunfire was suddenly heard from a house south of the stadium, and shortly after, a shot from outside further agitated the thousands of armed Kurds present at the stadium. They fired into the air and hastily left the venue. Initially, armed Kurdish elements in the streets surrounding the stadium killed a number of shopkeepers and local residents of Naqadeh, and also took hostages at the weekly market (Friday Bazaar) and other neighborhoods. Although the Turks, using loudspeakers, announced until 2:00 PM that armed individuals should leave the city to avoid war and fratricide—leading those Kurds who had not come for war to depart—and despite the fact that Naqadeh elders requested the leaders of the Democratic Party to have the remaining armed elements also leave the city to prevent conflict, the party leaders refused and instead demanded the surrender of the Turks. Consequently, at 5:00 PM, the clashes officially began. After three days of bloody conflict, at dawn on Monday, April 23, 1979, the invading armed elements were forced to flee Naqadeh, and the war came to an end.

Keywords: Naqadeh War, April 20, 1979

CITATION (APA):

Yegane, I. An Examination of the Causes and Circumstances of the Imposed War of Naqadeh on April 20, 1979. Urmia: "Studies on Azerbaijan and Turk's history" Specialized Journal, year 04, number 12, Summer 2026, ISSN: 3041-8690.

İsa Yegane

E-poçt:

isayegane@yahoo.com

Mənsubiyyət:

Azərbaycan tarixi və
mədəniyyəti üzrə tədqiqatçı

Nəqədə Müharibəsinin 20 Aprel 1979-cu İldə Baş Vermə Səbəbləri və Şəklinin Tədqiqi

Xülasə:

20 Aprel 1979-cu il Cümə günü, İran Kürdüstan Demokrat Partiyası, əvvəlcədən elan və hazırlıq edərək Nəqədədə silahlı mitinq keçirdi və tərəfdarlarını çağırdı (Nəqədə sakinlərinin əvvəlcədən yazılı və şifahi etirazlarına baxmayaraq). Mitinq idman stadionunda (Nəqədənin türk məskunlaşma ərazisində yerləşən) keçirildi. Mitinq zamanı stadionun cənubundakı bir evdən birdən silah səsləri eşidildi və qısa müddət sonra xaricdən gələn bir atəş səsi stadionda olan minlərlə silahlı kürdü təşvişə saldı. Onlar havaya atəş açaraq tələsik yeri tərk etdilər. Əvvəlcə, stadion ətrafındakı küçələrdə silahlı kürd elementlər bir qrup dükan sahibini və Nəqədə şəhər sakinlərini öldürdü və həftəlik bazarda (Cümə Bazarı) və digər məhəllələrdə bəzi şəxsləri girov götürdü. Türklər, saat 14:00-dək səsucaldanlarla müharibə və qardaş qırğımından qaçmaq üçün silahlı şəxslərin şəhəri tərk etməsi lazım olduğunu elan etdi və bunun nəticəsində müharibə üçün gəlməmiş kürdlər şəhəri tərk etdi. Nəqədənin ağsaqqalları Demokrat Partiya rəhbərlərindən toqquşmanın qarşısını almaq üçün qalan silahlı elementlərin də şəhəri tərk etməsini tələb etsə də, partiya rəhbərləri bunu qəbul etmədi və türklərin təslim olmasını tələb etdi. Bunun üzərinə saat 17:00-da toqquşmalar rəsmi olaraq başladı. Üç gün davam edən qanlı toqquşmadan sonra, 23 Aprel 1979-cu il Bazar ertəsi günü sübh çağ, hücum edən silahlı elementlər Nəqədədən qaçmağa məcbur oldu və müharibə sona çatdı.

Açar sözlər: Nəqədə Müharibəsi, 20 Aprel, 1979

CITATION (APA):

Yegane, İ. Nəqədə Müharibəsinin 20 Aprel 1979-cu İldə Baş Vermə Səbəbləri və Şəklinin Tədqiqi. Urmiya: "Azərbaycan və Türk tarixi araşdırmalar" İxtisaslaşdırılmış Jurnal, il 04, nömrə 12, Yay 2026, ISSN: 3041-8690.

Isa Yegane

Email:

isayegane@yahoo.com

Affiliation:

Researcher of history and
culture of Azerbaijan

Nakadeh Savaşı'nın 20 Nisan 1979 Tarihinde Meydana Gelme Nedenleri ve Şeklinin İncelenmesi

Özet:

Özet: 20 Nisan 1979 Cuma günü, İran Kürdistan Demokrat Partisi, önceden duyuru ve hazırlık yaparak Nakadeh'de silahlı bir miting düzenledi ve taraftarlarını çağırdı (Nakadeh halkının önceden yazılı ve sözlü itirazlarına rağmen). Miting, spor stadyumunda (Nakadeh'in Türk yerleşim bölgesinde bulunan) gerçekleştirildi. Miting sırasında, stadyumun güneyindeki bir evden aniden silah sesleri duyuldu ve kısa bir süre sonra dışarıdan gelen bir ateş sesi, stadyumda bulunan binlerce silahlı Kürdü tedirgin etti. Bunlar havaya ateş ederek aceleyle mekanı terk etti. Başlangıçta, stadyum çevresindeki sokaklarda silahlı Kürt unsurlar, bir grup esnaf ve Nakadeh şehri sakinini öldürdü ve haftalık pazarda (Cuma Pazarı) ve diğer mahallelerde bazı kişileri rehin aldı. Türkler, saat 14:00'e kadar hoparlörlerle, savaş ve kardeş katliamından kaçınmak için silahlı kişilerin şehri terk etmesi gerektiğini duyurdu ve bunun sonucunda savaş için gelmemiş olan Kürtler şehri terk etti. Nakadeh'in ileri gelenleri, Demokrat Parti liderlerinden çatışmayı önlemek için geri kalan silahlı unsurların da şehri terk etmesini talep etmesine rağmen, parti liderleri bunu kabul etmedi ve Türklerin teslim olmasını talep etti. Bunun üzerine saat 17:00'de çatışmalar resmen başladı. Üç gün süren kanlı çatışmanın ardından, 23 Nisan 1979 Pazartesi günü şafak vakti, saldırgan silahlı unsurlar Nakadeh'den kaçmaya zorlandı ve savaş sona erdi.

Anahtar Kelimeler: Nakadeh Savaşı, 20 Nisan, 1979

CITATION (APA):

Yegane, I. Nakadeh Savaşı'nın 20 Nisan 1979 Tarihinde Meydana Gelme Nedenleri ve Şeklinin İncelenmesi. Urmiye: Üç Aylık "Azerbaycan ve Türkiye Tarihi Üzerine Araştırmalar" Uzmanlık Dergi, yıl 04, sayı 12, Yaz 2026, ISSN: 3041-8690.

مقدمه: با آغاز اعتراضات و تظاهرات علیه نظام شاهنشاهی در ایران، فعالیت‌های ضد این رژیم به شکل‌های مختلف در غرب آذربایجان نیز به تدریج شروع شد و با توجه به بافت قومی - مذهبی مناطق جنوبی آذربایجان غربی و همچنین همجواری آن با مرز کشورهای عراق و ترکیه، اوضاع شهرهای این منطقه به تدریج متشنج می‌گشت؛ احزاب و گروه‌های مختلف شکل گرفته و می‌گرفت. فعالان سیاسی و قومی کرد هم بار دیگر در مناطق کردنشین به جنبش درآمده بودند.

در این اوضاع و احوال، حزب دمکرات کردستان ایران بعد از ۳۲ سال در ماه‌های اواخر سال ۱۳۵۷ اعلام موجودیت مجدد کرده و شروع به فعالیت آشکار نموده بود.

در تاریخ ۱۳۵۷/۱۱/۲۳ عده زیادی از اهالی مهاباد با رهبری و هدایت پشت پرده‌ی افراد صاحب نفوذ، اقدام به محاصره پادگان ارتش، مستقر در این شهر کرده و در تاریخ ۱۳۵۷/۱۱/۳۰ (در حالی که تنها ۸ روز از پیروزی انقلاب اسلامی می‌گذشت) با هجوم به این پادگان و تصرف آنجا، در نتیجه بسیاری از اهالی این شهر، اطراف آن و نیز هواداران احزاب و عوامل کردی، مسلح و مجهز به سلاح‌های سبک و سنگین موجود این پادگان شدند.^۱

فراخوانی بیش از ۸ هزار نفر افراد مسلح و غیرمسلح از افراد و هواداران این حزب از شهرها، روستاها و مناطق دور و نزدیک داخل کشور و نیز از کشورهای ترکیه و عراق جهت شرکت در میتینگ مسلحانه و نظامی در شهر نقده، - که اکثریت قریب به اتفاق آنرا ترکان تشکیل می‌دادند - خواسته یا ناخواسته موجب شعله‌ور شدن جنگی شد که پیامدهای بسیار سوء و تلخی برای طرفین درگیر در آن به دنبال داشت و به ویژه، موجب تیرگی روابط میان ترک‌ها و کردهای ساکن در منطقه شد که حال با وجود گذشت بیش از سه دهه، هنوز هم برخی از اثرات سوء سیاسی، اجتماعی و اقتصادی آن همچون سایه‌ی شومی بر فضای منطقه سنگینی می‌کند و بدگمانی‌های میان دو قوم به طور کامل رفع نشده است.

در مقاله حاضر ابتدا موقعیت جغرافیای تاریخی - سیاسی شهرستان نقده مرور شده و سپس به برخی از زوایای جنگ نقده - که در روز ۳۱ فروردین ماه سال ۱۳۵۸ در اثر تهاجم هواداران مسلح حزب دمکرات کردستان روی داد- پرداخته می‌شود.

موقعیت جغرافیای تاریخی - سیاسی شهرستان نقده (سولدوز)

منطقه سولدوز (شهرستان نقده) با سابقه تاریخی ۹۰۰۰ ساله، یکی از اماکن اولیه زیست انسان و مناطق مهم باستانی در غرب آذربایجان به شمار می‌آید. کشف آثار مربوط به عصر نوسنگی و عصر آهن به ترتیب در تپه‌های حاجی فیروز و حسنلو، اهمیت باستانی و سابقه سکونت انسان در آن را نشان می‌دهد ... این منطقه بنا به موقعیت خود در ادوار تاریخی محل سکونت و گذرگاه

^۱ - حمله به پادگان مهاباد و دیگر پاسگاه‌های ارتش و گروهان‌های ژاندارمری مناطق کردنشین و مسلح شدن به سلاح‌های این اماکن نظامی در همان اوان پیروزی انقلاب در سال ۱۳۵۷، نشانگر آن بود که رهبران احزاب کردی از همان ابتدای کار، برای رسیدن به مطالبات و اهداف خود، راه مسلحانه و تکیه بر سلاح را برگزیده‌اند.

اقوام مختلفی چون: ماننا، هورری، گلیزان، لولوبی و ... محسوب می‌شد و تاریخ باستانی آن با توجه به جاذبه‌ها و موقعیت خاص منطقه، گویای تهاجم مکرر آشوری‌ها و اورارتوها به مانناها و سایر اقوام ساکن آن در هزاره‌های قبل از میلاد می‌باشد و بعد از اسلام علاوه بر ترکان بومی، مورد سکونت ایلخانیان و دیگر طوایف ترک و نیز محل تصادمات سیاسی و نظامی حکومت‌های محلی و دول عثمانی و صفوی در طول تاریخ بوده است ...

یکی از ریشه‌های تاریخی این تصادمات به جنگ دهشتناک چالدران در سال ۱۵۱۴ میلادی (۸۹۳ شمسی) میان امپراطوری (خلافت اسلامی) عثمانی (سنی) و دولت تازه تأسیس صفوی (شیعی) در محل چالدران (منطقه شمال غرب آذربایجان) بازمی‌گردد و با شکست شاه اسماعیل صفوی در این جنگ، مناطق غرب آذربایجان از دیاربکر تا تبریز تحت اشغال عثمانی‌ها درآمد و در نتیجه ادامه‌ی اختلافات مذهبی و با اعمال سیاست «زمین سوخته» شاهان صفوی در مناطق غرب آذربایجان^۲ و نیز هجوم و مهاجرت مکرر افراد از خاک عثمانی به این نواحی^۳ بسیاری از اهالی بومی و محلی که اغلب از ترکان آذربایجانی بودند از اوشنویه گرفته تا ساری‌داش (سردشت)، سولدوز و ساوجبلاغ (مهاباد) و بی‌کند (بوکان) و روستاهای اطراف آن مجبور به مهاجرت به سوی همدان و مناطق شرق آذربایجان و حتی به مناطقی در شمال رود ارس (جمهوری آذربایجان فعلی) شدند و همچنین بخشی هم به اجبار در زمان شاهان صفوی به خراسان و دیگر مناطق کوچانده شدند و از جمعیت ترکان در محل به شدت کاسته شد.^۴ در مقابل، طوایف کرد سنی مذهب چون: مامش، زرزا، هرکی، سادات، شکاک، منگور، اتحادیه بلباس و بعدها طایفه پیران و ... مستقر در مناطق مرزی امپراطوری عثمانی از دوره صفوی تا زمان رضاشاه رو به سوی مناطق غرب آذربایجان نهادند^۵ و در این مناطق ساکن شدند و این طوایف کرد بعدها گاهی با قتل و غارت اهالی بومی^۶ و یا ازدیاد جمعیتی (و نیز سرانجام با آسیمیله بقایای

^۲ - بر اساس گزارش سیاح ایتالیایی «وینچنتو دالساندری» در زمان شاه طهماسب صفوی با دستور او، روستاهای غرب آذربایجان واقع در مرز ایران و عثمانی به مسافت ۶ روز راه ویران شدند و دژهای موجود آن تخریب گشت تا مورد تصرف و استفاده‌ی عثمانی‌ها واقع نشود.
سفرنامه‌های ونیزیان در ایران (شش سفرنامه)، زمان اوزون حسن آق قویونلو اوایل صفویه، ترجمه منوچهر امیری، تهران، انتشارات شرکت سهامی خوارزمی، چاپ دوم، ۱۳۸۱، صفحه ۴۷۸.

به جرأت می‌توان گفت تا عصر شاه عباس اول در ناحیه غرب آذربایجان کشت و زرع صورت نمی‌گرفت. تنها برای جبران خرابی‌های محل، بعدها ایل افشار به دستور شاه عباس اول وارد جلگه اورمیه شدند.

همچنین اجرای سیاست زمین سوخته توسط شاه عباس، در جلد هفتم **تاریخ ایران** (مجموعه تاریخ کمبریج) این گونه منعکس شده است: «شاه عباس به عملی اقدام کرد که پیشینیان او، شاه اسماعیل (۱۵۰۱-۱۵۲۴/۸۸۰-۹۰۳ ه.ش) و شاه طهماسب یکم (۱۵۲۴-۱۵۷۶/۹۰۳-۹۵۵) نیز آن را انجام می‌دادند و آن عبارت بود از اینکه وقتی با تهدید از دو سو مواجه می‌شد، همزمان به مستحکم کردن یک مرز و اجرای سیاست زمین سوخته در مرز دیگر می‌پرداخت. مرزهای آذربایجان را از وجود کشاورزان پاک کرد تا پیشرفت دشمن را دشوارتر سازد، و مرزهای خراسان را با طوایفی که از آذربایجان کوچ داد مستحکم ساخت.»

تاریخ ایران (از مجموعه تاریخ کمبریج) دوره افشار، زندیه و قاجار، پتر آوری و دیگران، ترجمه مرتضی ثاقب‌فر، تهران، سال ۱۳۸۷، صفحات ۱۵-۱۴.

^۳ - در این میان از هجوم مکرر میرواندوز به این صفحات گزارش‌های تاریخی در دست می‌باشد.

^۴ - در کتاب **تاریخ جهانگشای نادری**، از «کوچانیدن سه هزار خانوار افشاریه اورومی ابتدا به مناطق جنوب آذربایجان (صایین قالا) و سپس روانه کردن آنان به خراسان» (منبع، استرآبادی، میرزا مهدی: **تاریخ جهانگشای نادری**، تهران، ناشر دنیای کتاب، چاپ اول، سال ۱۳۶۸، صفحه ۳۰۰). توسط نادر میرزا (نادر شاه افشار در آن موقع سردار شاه طهماسب صفوی بود) در رویدادهای ماه صفر سال ۱۱۴۷ هجری قمری سخن به میان آمده است و به دنبال آن روستاهای محل سکونت ترک‌ها توسط افراد اشغال گردید و گواه این امر اسامی ترکی روستاهای این منطقه است که اغلب روستاها، کوه‌ها، چشمه‌ها، رودخانه‌ها، دره‌ها و تپه‌های آن هنوز هم اسامی ترکی خود را حفظ کرده‌اند.

^۵ - از دوره صفوی تا سلطنت رضا شاه، به تدریج طوایف مکرری به ریاست سیف‌الدین نامی از شهر زور و اتحادیه بلباس از دیاربکر (به ساوجبلاغ) و طایفه شکاک از اطراف حلب (سوریه) به روستاهای اطراف سلماس و اورمیه، ایل جلایر به اطراف ماکو و هرکی نیز از سوریه و ترکیه، پیران‌ها از عثمانی به مناطق و شهرهای مرزی ایران کوچیده و یا کوچانده شده‌اند.

^۶ - در این خصوص گزارش‌های دهشتناک زیادی در روستاهای اطراف صایین قالا از وقایع جانگداز «گلین بوغدو» (یعنی خانواده‌های ترک به دفعات زنان و دختران خود را به اجبار به آب انداخته‌اند تا به دست افراد مهاجم نیفتند) وجود دارد.

برخی از ترکان سنی مذهب ساکن منطقه در میان طوایف کرد)، به تدریج بر اهالی بومی آن غلبه کردند و مناطق و روستاهای جنوب غرب و غرب آذربایجان از اختیار ایلات و طوایفی چون: آختاچی، چوبقلو، سلدوزیان (ایل سلدوز)، جیغاتی، چاپیقلو، ایل تیمور، باران‌لی، افشارها، مقدم‌ها، حیدرانلو، اتحادیه ایلات شاهسون و ... خارج شده و در اختیار اکراد قرار گرفت.

همچنین بررسی تاریخ مختصر یادشده و نیز رویدادهای ابتدای دوره قاجار (در ۱۹۰ سال گذشته)، چون هجوم، قتل و غارت‌ها و نسل کشی‌های ترکان غرب آذربایجان توسط شیخ عبیدالله شمزینی، اسماعیل سمیتقو و حوادث شهریور ۱۳۲۰ و جریان ظهور فرقه دمکرات آذربایجان و به تبع آن حرکات مربوط به قاضی محمد در مهاباد (کردستان آذربایجان) که حداقل در طی آن با هدایت افسران آذربایجانی ارتش سرخ (شوروی) مناسبات و همکاری خوبی میان تورک‌ها و کوردهای آذربایجانی برقرار شد تا مسایل مربوط به حضور بارزانی‌ها در سولدوز و سپس درگیری بارزانی‌ها با ارتش شاه و اخراج آنان از منطقه، موقعیت خاص جغرافیای تاریخی و سیاسی منطقه، تنش‌ها و رویدادهای آن را می‌نمایاند ...

باید اشاره داشت منطقه یاد شده در اسناد، کتب تاریخی و تقسیمات کشوری که از آن به ترتیب: از سال ۷۰۳ هجری قمری به نام محال و ولایت سولدوز، بلوک سولدوز و بخش سولدوز یاد می‌شود و در نهایت «در تاریخ ۱۳۳۷/۷/۶ طبق تصویب‌نامه شماره ۱۵۲۵۰ دولت، بخش سولدوز با تغییر نام به شهرستان نقده تبدیل شد.»^۷

موقعیت ویژه جغرافیای سیاسی و نظامی شهرستان نقده در جنوب آذربایجان غربی از عوامل مهم توجه حزب دمکرات کردستان نسبت به تصرف و یا کنترل این منطقه بوده و در نتیجه عامل به وجود آمدن جنگ ۳۱ فروردین سال ۱۳۵۸ می‌باشد و در صورت کنترل آن، محدوده‌ای به شعاع ۸۰ کیلومتر تا مرکز استان (اورمیه) در اختیار و مانور این حزب قرار می‌گرفت ولی با شکست آنان در جنگ نقده توسط قوای مردمی، دولت مرکزی توانست علاوه بر تأمین بخشی از نیروی انسانی، جنگی و رزمنده مورد نیاز خود از این محل، از موقعیت تدارکاتی سولدوز در مناقشات و درگیری‌های نظامی خود با حزب دمکرات در مناطق کردنشین و نیز در طول ۸ سال جنگ ایران و عراق به نفع سیاست‌هایش به خوبی استفاده نماید.

چگونگی و علل وقوع جنگ تحمیلی در نقده

حزب دمکرات در سطح گسترده‌ای طی پخش اعلامیه در شهرها و روستاهای کردنشین به بهانه‌ی «افتتاح دفتر حزب دمکرات کردستان در شهر نقده» فراخوان داده و از کردها دعوت کرده بود که در این میتینگ شرکت نمایند.

^۷ - فریدی مجید، فاطمه و همکاران: *سرگذشت تقسیمات کشوری ایران*، جلد اول، تهران، ناشر: بنیاد ایران شناسی، چاپ اول، سال ۱۳۸۸، صفحه‌ی ۵۸.

قبل از شروع میتینگ مسلحانه اکراد در نقده، شایعات نگران کننده نیز منتشر شده و زمینه‌سازی‌هایی در میان مردم صورت گرفته بود؛ از جمله برخی از کردهای نقده (عمدتاً بازاریان کرد شهر) به اهالی ترک آن می‌گفتند: «بهتر است نقده را ترک کنید و بروید چون که منطقه مال ماست و به زودی همچون گذشته ملک و اموال تان به دست ما خواهد افتاد.» این گونه تبلیغات سوء، واقعاً بستر و شرایط را از نظر روانی برای انجام یک جنگ تمام عیار میان کورد و تورک (کورد و عجم دعواسی) آماده ساخته بود. وجود این گونه تبلیغات منفی، همچنین تدارک و آمادگی‌هایی چون تهیه ارزاق، پخت نان و ... که از چندین روز قبل از برگزاری میتینگ در نقده و در میان خانواده‌های محلات کردنشین آغاز شده بود، زمینه‌های تشویش و نگرانی در بین اهالی ترک زبان را دو چندان می‌کرد. با اینکه برخی از تدارکات چندان محسوس نبود و عده‌ای به آن زیاد حساسیت نشان نمی‌دادند و تنها بعد از اتمام جنگ نقده بود که گوشه‌ای از این موارد با دقت بررسی و مشخص گردید.^۸

حتی دو روز قبل از برپایی میتینگ نظامی حزب دمکرات کردستان در نقده، عوامل و هواداران آن در شهر، بارها راه‌پیمایی مسلحانه به عمل آورده و با تیراندازی‌های هوایی موجب سلب آرامش عمومی اهالی شهر و بیماران بیمارستان نقده - که در خیابان اصلی [پهلوی سابق] واقع بود - شده بودند. از سویی، خبر وارد شدن هواداران مسلح حزب دمکرات در دو روز آینده به شدت بر تشویش و اضطراب مردم می‌افزود.

دلایل انتخاب نقده برای انجام میتینگ مسلحانه در این شهر

این سؤال همواره ذهن بسیاری را به خود معطوف ساخته است که دلیل انتخاب و اصرار بیش از حد انجام میتینگ مسلحانه از سوی سران حزب دمکرات کردستان، در نقده چه بود؟

پاسخ: همان‌طور که در صفحات قبل نیز اشاره شد کردها بارها مسلحانه به پادگان‌های جلدیان و پسوه جهت تصرف هجوم برده بودند. آنان یکی از عوامل عدم توفیق خود را وجود اهالی ترک‌زبان نقده و پشتیبانی انسانی و نظامی اینان از این پادگان‌ها می‌دانستند و به این نحو می‌خواستند ضرب شستی به آنان نشان دهند.^۹

دلایلی که قدرت‌نمایی و یا کنترل نقده توسط حزب دمکرات کردستان را توجیه می‌نمود:

^۸ - از جمله‌ی این موارد، بعد از فرار مهاجمین از نقده، از سنگرهای و مقرهای آنان مقادیر زیادی آذوقه شامل کیسه‌های بیسکویت، کشک و ... به دست آمده بود و نیز گزارش‌هایی از ذخیره‌سازی مهمات و ادوات نظامی توسط عوامل حزب دمکرات در کوه‌های جنوبی سولطان یعقوب و یئددی‌گۆز داغی مشرف به شهر نقده خود مزید بر علت بود.

در این رابطه، خبرگزاری پارس این‌گونه گزارش می‌دهد: «عده‌ای از اهالی نقده با مراجعه به خبرگزاری پارس در ارومیه اعلام کردند که واقعه نقده با نیت قبلی بوده، زیرا چند روز قبل از این واقعه، جنگ افزارهای غارت شده از پادگان مهاباد و دیگر پاسگاه‌ها به دست کردها، در کوه‌های جنوب نقده مانند سلطان یعقوب و هفت چشمه [یئددی گۆز] متمرکز شده بود.»

نخعی، هادی - یکتا، حسین: پیدایش نظام جدید، جلد اول، مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، چاپ اول، سال ۱۳۷۵، صفحات ۷۷۸-۷۷۹. [ارجاع: نشریه‌ی ویژه خبرگزاری پارس، ۵۸/۲/۶، ص ۱.]

^۹ - در فروردین سال ۱۳۵۸ جمعیت شهر نقده ۱۹ هزار نفر برآورد می‌شد که ۱۶ هزار نفر آن ترک و ۳ هزار نفر دیگر کرد بودند و بسیاری از خانواده‌های ترک‌ها در محله‌ی کردها منزل، کسب و کار داشتند.

- ۱- از نظر سوق الجیشی و استراتژیکی نقده دارای موقعیت خاص نظامی می‌باشد.
  - ۲- نقده محل تدارکات و پشتیبانی پرسنل ارتش مستقر در پادگان‌های جلدیان، پسوه و حتی خانا (پیرانشهر) محسوب می‌شد، باید این مانع به نوعی از سر راه برداشته می‌شد.
  - ۳- نقده ترک‌نشین پل ارتباطی و استراتژیک میان شهرهای کردنشین اوشنویه در غرب، خانا (پیرانشهر) در جنوب غرب، مهاباد در جنوب نقده با اورمیه مرکز استان محسوب می‌شد.
  - ۴- ایجاد رعب و وحشت در میان مردم نقده جهت ترک این شهر.
  - ۵- از نظر تاریخی نیز در دوره تحركات آزادیخواهانه فرقه دموکرات آذربایجان در سال‌های ۱۳۲۴ - ۱۳۲۵ کردهای مهاباد به رهبری قاضی محمد خواهان الحاق منطقه سولدوز به مهاباد بودند که در آن موقع این مناقشه با مذاکره طرفین حل و فصل شد و در نتیجه سولدوز جزو منطقه دولت پیشه‌وری اعلام گردید.
  - ۶- و ...
- اگر نقده به تصرف حزب دمکرات کردستان در می‌آمد، این حزب امکان و قدرت مانور سیاسی و نظامی بیشتری در مقابل دولت ایران می‌یافت و هدف بعدی نیز تهدید شهر اورمیه بود و در صورت موفقیت برای تصرف شهر نقده، این حزب می‌توانست در صحنه‌ی سیاسی داخلی و بین‌المللی، برخی امتیازات را در آن شرایط بحرانی کشور کسب نماید.^{۱۰}

---

^{۱۰} - در خصوص آمادگی و برنامه‌ریزی‌های قبلی حزب دمکرات کردستان و نیز اهداف توسعه طلبانه ارضی این حزب به بند ۶ سندی - که در تاریخ اسفند ماه سال ۱۳۵۷ از سفارتخانه آمریکا بدست آمده - مراجعه می‌کنیم:

«سند شماره‌ی ۲۷۲۷

تاریخ: ۶ مارس ۷۹-۱۵ اسفند ۵۷

از سفارت آمریکا، تهران

به وزارت امور خارجه، واشنگتن، دی. سی. فوری

طبقه‌بندی: خیلی محرمانه

موضوع: فعالیت کردها

۱- تمام متن خیلی محرمانه

سقوط دولت بختیار و ضعف جاری در تهران به احیاء احساسات هویت طلبی در میان کردهای ایران منجر شده است. در حال حاضر رهبری کردها محتاطانه پیش می‌رود و روی این مسئله پافشاری می‌کنند که تقاضای آنها فقط خودمختاری در میان ملت ایران است. با این حال، رهبری کردها مشخص کرده است که در مورد اهداف خود جدی است و اگر ضروری باشد، کردهای ایران جهت تحقق آن خواهند جنگید. در یک نمایش بزرگ قدرت در ۲ مارس ۲۰۰۰۰۰ نفر در مهاباد راهپیمایی کردند. دولت از یک سیاست تردیدآمیزی پیروی کرده است که هم عدم توانایی فعلیش جهت اعمال حاکمیت در کردستان و هم ترسش را از اینکه ممکن است جنبش نتایج غیر قابل کنترلی داشته باشد، منعکس می‌کند.

پایان خلاصه.

۲ - سقوط دولت بختیار بلافاصله از طریق یک احیاء احساسات هویت طلبی در ناحیه‌ی بزرگی در امتداد مرزهای ایران و عراق بوسیله‌ی ۳/۵ میلیون سکنه‌ی اقلیت نیرومند کردهای ایران دنبال گردید.

۳- گزارشاتی از آشوب در ناحیه، دولت مهدی بازگان و آیت ا... خمینی را وادار کرد، که هیئتی را به ریاست داریوش فروهر، وزیر کار و امور اجتماعی و دکتر محمد مکرری را به کردستان بفرستند تا به نمایندگی از طرف آنها منابع آشوب را شناسایی کرده و در حد امکان آن را در نطفه خفه کنند. به هر حال، مشکل هر دو، دولت موقت و خمینی، این است که کردها به زیرکی و هوشیاری دیده‌اند که اضمحلال ارتش و سستی سازمانهای مجری قانون به این معنی است که در حال حاضر تهران به ندرت می‌تواند به تقاضای خود مختاری کردها رسیدگی کرده و یا بطور بالفعل از انجام بعضی جنبه‌های برنامه‌ی آنها جلوگیری کند.

۴ - اما علی‌رغم قدرت نسبی موقعیت جاریشان، به نظر می‌رسد رهبران کردها مایلند محتاطانه عمل کنند. گروه اصلی، شامل حزب دموکرات کردستان و پیروان شیخ عزالدین حسینی، امام جمعه‌ی مهاباد، این خط را اتخاذ کرده‌اند که کردها فقط خودمختاری تحت لوای دولت ایران را می‌خواهند. ۱۰ اسفند، عبدالرحمن قاسملو، دبیر کل حزب دموکرات کردستان، ادعا نمود که صحبت از یک جنبش جدایی طلب بوسیله‌ی عناصری شروع شده که می‌خواهند از اوضاع آشفته‌ی جاری ایران استفاده

از این رو در آن شرایط بحرانی به قضیه‌ی برگزاری میتینگ مسلحانه حزب دموکرات در نقده، از سوی صاحب‌نظران و مردم تورک آن کاملاً به صورت شبهه‌آمیز و تهدید کننده نگریسته می‌شد و برگزاری آن را در اصل توطئه و نقشه‌ای برای تصرف شهر خود تحلیل و تلقی می‌کردند.

با این وجود، قبل از شروع جنگ نقده، اهالی شهر خیلی خویشتنداری می‌کردند که درگیری و جنگی پیش نیاید و به هر وسیله ممکن، سعی در جلوگیری از وقوع جنگ می‌نمودند که موفق نشدند و موقع مواجهه با آن ناچار در مقابل تهاجم دشمن، به دفاع مشروع و طبیعی پرداختند، همان طوری که هر موجودی در مواقع احساس خطر برای حفظ موجودیت خویش در مقابل عامل تهاجمی خارجی به چنین دفاعی مبادرت می‌نماید.

قبل از انجام میتینگ در نقده، معتمدین ترک و شیعه، از برخی معتمدین کرد ساکن نقده به نام‌های ابراهیم ساوجبلاغچی، حاج سید مصطفی حسینی، رحمان معروفی و اسماعیل امامی خواهش کرده بودند که اینان به مه‌باد رفته و از قاسملو و شیخ عزالدین حسینی تقاضا کنند که میتینگ در نقده برگزار نشود. آقای معبودی در مصاحبه خود با نگارنده در این رابطه نقل

کنند و با بعضی کشورهای بیگانه که نام برده نشدند تماس دارند، قاسملو گفت که حزب دموکرات کردستان معتقد است که در روابط خارجی، دفاع ملی، امور مالی و برنامه‌ریزی‌های درازمدت اقتصادی بایستی مستقیماً در اختیار دولت مرکزی باشد. وی افزود که با وجود این، امور ایالتی بایستی به ایالتها واگذار شود، و مشخصاً ذکر گردیده که سیاست‌های مربوط به مدیریت محلی، فرهنگ و آموزش در این مقوله می‌باشند.

۵ - حسینی خطی شبیه به این اتخاذ کرده، و در ۱۳ اسفند او گفت که معتقد است که اگر به کردها آن نوع خودمختاری را که می‌خواستند داده شود، استقلال ایران تقویت می‌گردد چون «دشمنان ملت نمی‌توانستند تحت نام خلق کرد توطئه‌چینی کنند» با وجود این، حسینی چندین بار شک خود را اظهار داشته نسبت به اینکه دولت مرکزی، سیاست لازم برای حل مسئله را از خود نشان دهد. در ۱۳ اسفند حسینی ترس خود را، از اینکه ممکن است اطرافیان خمینی نگذارند او از آنچه در کردستان می‌گذرد بطور کامل آگاه شود، بیان نمود. او گفت که مطمئن بود آیت ا... آماده خواهد بود تا حقوق کردها را به رسمیت بشناسد، ولی در ادامه اخطار کرد که اگر دولت بازرگان یا هر دولت دیگری که به جای آن بیاید، به خواست‌های خلق کرد اعتنا نکند، دچار مشکلاتی خواهد گشت. او قول داد که پیروانش کوشش خواهند کرد که از راه‌های صلح‌آمیز به اهداف خود برسند. اما امکان جنگ مسلحانه را هم رد نکرد. بعنوان محرکی برای اینکه دولت روش مسالمت‌آمیزی در پیش بگیرد، حزب دموکرات کردستان نیز، این امکان را مطرح کرده است که تن در ندادن به توافق سیاسی از جانب تهران صرفاً منجر به این خواهد شد که رهبری جنبش کردها بدست رادیکال‌های جوان سپرده شود.

۶ - در راهپیمایی بزرگ ۱۱ اسفند مه‌باد، حزب دموکرات کردستان قطعنامه‌ای صادر کرد که یک جمع بندی از موقعیت کردها بود. قطعنامه نکات زیر را در بر داشت: **مرزهای کردستان بایستی توسط خلق کرد و با توجه به شرایط تاریخی، اقتصادی و جغرافیایی تعیین شود. اظهار نظر: کلمه‌ی آخر بدین معنی است که کردها مدعی ناحیه‌ای خیلی بزرگتر از خود استان کردستان هستند. سرزمین‌های کردنشین شامل آن استان، کرمانشاه، ایلام و بخش جنوبی آذربایجان غربی، ناحیه‌ای به وسعت ۱۴۰۰۰۰ کیلومتر مربع و جمعیتی حدود ۳ میلیون نفر می‌باشد. پایان اظهار نظر بایستی یک پارلمان کردی، از طریق انتخابات عمومی، بوجود آید که بالاترین قدرت قانونی در استان را داشته باشد.**

تمام ادارات دولتی در ناحیه بایستی بطور محلی اداره شوند. بایستی یک ارتش خلقی وجود داشته باشد، اما پلیس و ژاندارمری بایستی منسوخ شده و یک گارد ملی جانشین آن گردد. عوامل اجرای قانون در کردستان بایستی تحت کنترل محلی باشند. زبان کردی بایستی زبان رسمی ادارات دولتی استان و مدارس متوسطه باشد. زبان فارسی می‌تواند به عنوان زبان رسمی دوم باقی بماند. آزادی بیان و آزادی مطبوعات، حقوق اتحادیه‌ها و سازمان اتحادیه‌های صنفی تضمین شوند، و خلق کرد بایستی آزادانه قادر به مسافرت و انتخاب شغل خود باشند. تقریباً ۲۰۰۰۰۰ نفر برای راهپیمایی بیرون آمدند، که برای تاکید برای تحقق خواسته‌هایشان، خیلی‌ها بطور وضوح مسلح بودند.

۷ - دولت موقت بر سر یک دو راهی نامطلوب قرار گرفته: در یک طرف، سخنگویان متعددی، به منظور آرام کردن کردهایی که آنها (سخنگویان) می‌دانند تا وقتی که فلج تقریبی موجود در مرکز حکمفرماست، قابل مهار نیستند، بیانات آشتی جویانه صادر می‌کنند. از طرف دیگر، همین سخنگویان همچنین در باره‌ی یکپارچه بودن کشور ایران با لحن خشن صحبت کرده‌اند، صحبتی که رهبری کرد را نسبت به اشتیاق دولت در مورد پذیرش تمام خواسته‌هایشان بدبین می‌کند، اما صحبتی است که دولت بطور واضح امیدوار است که از رشد تمایلات هویت‌طلبانه در بین سایر اقلیت‌ها، و همچنین بین خود کردها جلوگیری کند. اعدام سالار جاف، یک عضو کرد مجلس سابق، در ۱۴ اسفند که ظاهراً بدلیل کوشش‌های او در پشتیبانی شاه بود، استعداد آن را دارد که در کردستان بعنوان عملی تلقی شود که انگیزه‌ی شوم‌تری داشته است. نتیجه‌ی پایانی ممکن است، که رادیکال شدن روز افزون جنبش کردها و در نهایت مواجهه‌ی خشونت بار با دولت مرکزی باشد.»

می‌کند: «در این دیدار، حتی حاج مصطفی حسینی با خود قرآن برده و شیخ عزالدین را به قرآن سوگند داده بود که آنان میتینگ را در نقده برگزار نکنند که از سوی رهبران کرد در مهاباد این درخواست پذیرفته نشده بود.»^{۱۱}

«درخواست‌های مکرر مردم و ریش‌سفیدان نقده، از سران حزب برای تغییر محل مراسم در منطقه‌ی ترک‌نشین کارگر نمی‌افتد.»^{۱۲}

آقای محرر نیز دلیل اصرار بیش از حد حزب دمکرات مبنی بر برگزاری آن در نقده را در مصاحبه خویش این گونه بیان می‌کند: «بعدها افشا شد که حضور حزب دمکرات در نقده بر اساس یک طرح از پیش برنامه‌ریزی شده صورت گرفته بود. به سران این حزب از سوی برخی قدرت‌های خارجی وعده داده شده بود در صورت تصرف نقده و حاکمیت بر آنجا، اگر اعلام استقلال بکنید ما نیز از شما حمایت بین‌المللی خواهیم کرد.»^[۱۳]

دیدگاه صاحب‌نظران کرد در مورد برگزاری میتینگ مسلحانه حزب دمکرات در نقده

زمانی که در میان مردم نقده افشا شد که حزب دمکرات درصدد برگزاری میتینگ مسلحانه در استادیوم ورزشی شهر نقده می‌باشد معتمدین نقده علاوه بر ملاقات حضوری با برخی از سران کرد، با ارسال نامه از سران این حزب درخواست کردند تا در نقده چنین برنامه‌ی صورت نگیرد و نگرانی خود را در این خصوص به آنان اعلام داشتند، علاوه بر مخالفت معتمدین تورک نقده با برگزاری میتینگ مسلحانه حزب دمکرات در نقده، حتی عده‌ای از صاحب‌نظران کرد و فعالان حزب دمکرات نیز مخالف و نگران برگزاری آن به شکل مسلحانه در نقده بودند ولی بر خلاف این نگرانی‌ها، برخی از سران حزب دمکرات در سر خود اهداف دیگری را می‌پروانیدند. عبدالله ابریشمی در این خصوص نوشته است:

«برخی از آدمهای محترم و روحانیون تورک آمدند پا درمیانی کردند، با دفتر حزب تماس گرفتند بلکه این مراسم مسلحانه برگزار نشود. ثانیاً در منطقه کردنشین برگزار شود.»^{۱۴}

همچنین غنی بلوریان^{۱۵} نیز در کتاب «ثاله کوک» نیز بر این امر صحنه می‌گذارد:

^{۱۱} - برگرفته از نوار مصاحبه نگارنده با مرحوم عظیم معبودی در تاریخ ۱۳۷۸/۴/۱۴.

^{۱۲} - ایزدی، مصطفی: *تاریخ بیست ساله پاسداری از انقلاب اسلامی در غرب کشور*، تهران، دانشگاه امام حسین (ع)، سال ۱۳۸۶، صفحه‌ی ۲۱۳.
^[۱۳] - از دلایل اصرار بیش از حد برگزاری میتینگ مسلحانه در نقده، همچنین ... از دیگر مطلعین نقل می‌کند: «چند روز قبل از ۳۱ فروردین سال ۱۳۵۸ برخی از سران حزب دمکرات کردستان ایران از جمله مصطفی هجری و رحمان حاجی احمدی با جلال طالبانی و مسعود بارزانی در روستای تیرکش (مابین خانه و سردشت) با هم ملاقات نموده و در خصوص نحوه‌ی برگزاری میتینگ مسلحانه نقده هماهنگ شده و در باره اهداف و نتایج آن تصمیماتی اتخاذ کرده بودند و حتی جلال طالبانی قول داده بود در صورت تصرف نقده حمایت‌های بین‌المللی از حزب دمکرات کردستان ایران جلب نماید.

این موضوع حایز اهمیت بوده و لازم است در خصوص جزئیات این جلسه تحقیق و بررسی بیشتری صورت گیرد.
^{۱۴} - ابریشمی، عبدالله: مسأله کرد در خاورمیانه، *نشریه چشم‌انداز ایران* (ویژه‌نامه‌ی کردستان همیشه قابل کشف)، مدیر مسئول: لطف اله میثمی، فروردین سال ۱۳۸۲، صفحه‌ی ۲۳.

^{۱۵} - از اعضای کادر مرکزی و از اعضای بریده حزب دمکرات کردستان و کسی که دارای سابقه مبارزاتی علیه رژیم شاه بود.

«دکتر قاسملو، به کمیته حزبی در شهر «نقده» اعلام کرده بود که خودش را برای انجام مراسم آماده کند. کمیته نقده برنامه این مراسم را تدارک می‌بیند و می‌خواهد مثل مهاباد در میدان ورزشی این شهر مراسم را برگزار کند. چون میدان ورزشی شهر نقده در منطقه ترک‌نشین واقع شده بود، ترک‌های نقده با انجام این مراسم مخالفت می‌کنند. کمیته ترک‌های نقده نامه‌ای به حزب می‌فرستد و می‌گویند: ترک‌های نقده از این اقدام شما ناراضی‌اند و نمی‌خواهند شما به صورت مسلحانه در منطقه آنها اقدام به برگزاری مراسم بکنید و پیشنهاد می‌کنند که این مراسم در کنار شهر برگزار شود. در برابر موضع ترک‌های نقده گفته می‌شد، آنها از یک طرف از نیروی مسلح شرکت کننده در مراسم می‌ترسند و از طرف دیگر نیز نسبت به این مراسم حسادت می‌ورزند، به هر نحوی که بود می‌بایست برای انجام آن موضوع، هوشیارانه و با وسعت نظر بررسی شود. ولی متأسفانه کردها دچار احساسات شدید قومی شدند و نتوانستند به دقت به بررسی موضوع بپردازند.»^{۱۶}

غنی بلوریان اشاره می‌کند: «ترس ترک‌ها از برگزاری این مراسم به صورت مسلحانه‌ی آن بود» و واقعاً ترک‌ها با توجه به سابقه درگیری‌ها میان کرد و ترک در منطقه، نسبت به مسئله حساس بودند و پیش کشیدن قضیه‌ی حسادت ترک‌ها نسبت به موضوع از سوی بلوریان، واقعاً یک تحلیل غیرواقعی از سوی افراد حزب دمکرات محسوب می‌شود و از سویی اعتراف بلوریان به اینکه در برگزاری مسلحانه مراسم در نقده «متأسفانه کردها دچار احساسات شدید قومی شدند و نتوانستند به دقت به بررسی موضوع بپردازند.» جای تعمق می‌باشد.

یکی دیگر از صاحب‌نظران کرد در این خصوص نوشته است:

«حزب دموکرات بدون عنایت به جوانب کار در نقده (که دو سوم شهر را ترک‌ها تشکیل می‌دادند) بدون توجه به شرایط شکننده و پر خطر منطقه، برگزاری تظاهراتی را در میدان ورزشی شهر تدارک دید. اگر چه خیرخواهانی در نقده به آنان توصیه کرده بودند که دست‌های پنهانی در کار است تا بین ترک و کرد خونریزی و دشمنی پدید آورند معهدا، حزب و کمیته‌ی نقده توجه نکردند آنان، خود و ساکنان کرد منطقه را به دام انداختند در نتیجه هزاران نفر [۱۷] کشته شدند و ساکنان کرد نقده آواره گشتند و اموالشان به غارت رفت.»^{۱۸}

هشدار برخی از افراد نسبت به عواقب شوم حضور مسلحانه در نقده:

^{۱۶} - بلوریان، غنی: **تاله کوک**، (برگ سبز)، ترجمه خیری‌مطلق، رضا، نشر رسا، چاپ دوم، سال ۱۳۸۴، صفحه‌ی ۳۶۸-۳۶۹.

^{۱۷} - این رقم اغراق‌آمیز بوده و صحیح نیست چون که آمار کل کشته‌های طرفین در جنگ نقده به ۲۰۰ نفر نمی‌رسید.

^{۱۸} - برگرفته از مقاله‌ی منتشره در وبلاگ اینترنتی: [Hottp://jange.Naqade.blogfa.com](http://jange.Naqade.blogfa.com)، از صادق سعیدی.

«آقای رحیم خرازی که از مطلعین است، از آقای حاج میرزا ابراهیم محرر، از محترمین و روحانی شیعه‌ی نقده نقل می‌کند: که چند بار به کمیته‌ی حزب دموکرات سفارش کرده بود که به مصلحت نیست در این شهر به ویژه بخش ترک‌نشین، دمکرات‌ها تظاهرات و مراسم برپا کنند چون دست‌های پنهانی در کارند تا آشوب برپا نمایند.

آقای رحیم خرازی از کردهای مهابادی که تا چند سال بعد از پیروزی انقلاب اسلامی، دارای کوره آجرپزی (کارخانه) در نقده بود، از آگاهان به مسایل و موقعیت نقده و سولدوز بود که با توصیه و سفارش حجت الاسلام حاج میرزا ابراهیم محرر، به دفتر کمیته‌ی حزب دمکرات در نقده خطرات احتمالی را بیان و آن را مورد تأیید قرار داده بود.

معروف شیخ‌آقایی از افراد مهابادی و از فعالان سیاسی مخالف رژیم ستم‌شاهی اظهار می‌کند: حتی دفتر و شاخه‌ی خود حزب در نقده نیز حساسیت مسأله را یادآوری می‌کند اما این اندازها نشنیده می‌ماند.^{۱۹}

دعوت از کردهای مناطق مختلف برای شرکت در میتینگ مسلحانه در نقده

حزب دمکرات برای برپایی میتینگ مسلحانه در شهر نقده در روز جمعه ۳۱ فروردین سال ۱۳۵۸ یک فراخوان و دعوت گسترده‌ای از کردها نموده بود و به قول اعضای کادر مرکزی این حزب در مصاحبه‌های بعدی خود، این فراخوانی و دعوت با استقبال گسترده‌ای هم مواجه گردید. در طی این فراخوانی علاوه بر کردهای شهرهای کردنشین آذربایجان غربی و استان کردستان ایران، حتی از کردهای عراق، ترکیه و ... نیز در آن حضور داشتند. با وجود آنکه آقای قاسملو در مصاحبه‌های خود در مطبوعات و رسانه‌ها در سال ۱۳۵۸ آن را کتمان و تکذیب می‌کرد، بنا به گزارش‌های مردمی در روزهای بعد از اتمام درگیری در نقده، برخی از اجساد کردهای غیرایرانی از مرز خارج گردید. قاسملو در پاسخ به سؤال خبرنگار کیهان در خصوص اینکه: «اخیراً شایعاتی در مورد حضور کردهای غیرایرانی در کردستان و نیز شرکت کردهای عراق در حوادث کردستان شنیده می‌شود، در مورد این شایعات چه پاسخی دارید؟ [چنین می‌گوید]:

ما وجود رابطه بین حزب دمکرات کردستان را با کردهای غیرایرانی به شدت تکذیب می‌کنیم و این یکی از اتهامات ناروایی است که به ما وارد شده است. ما رابطه سیاسی با هیچ سازمان کرد خارج از ایران نداریم.^{۲۰}

مخالفت اهالی نقده با برگزاری میتینگ مسلحانه در شهر خود

---

^{۱۹} - برگرفته از مقاله‌ی منتشره در وبلاگ اینترنتی. [Http://jange Naqade blogfa.com](http://jange Naqade blogfa.com)

^{۲۰} - روزنامه‌ی کیهان، پنج‌شنبه ۲۰ اردیبهشت ماه سال ۱۳۵۸، شماره ۱۰۷۰۳، صفحه‌ی ۶.

بر خلاف تکذیبیه آقای قاسملو، برخی از اعضای کادر مرکزی حزب دمکرات بعدها در مصاحبه خود در نشریه‌ی «چشم‌انداز ایران» (ویژه‌نامه‌ی کردستان) همیشه قابل کشف، به حضور افراد غیر ایرانی در جریان میتینگ نقده اعتراف نمودند و حتی بعدها برخی از افراد بارزانی عراقی - که در جریان جنگ ایران و عراق به صورت پناهنده وارد شهر نقده شده بودند - می‌گفتند: نقده نسبت به حضور آنان در سال ۱۳۵۸ در جریان جنگ نقده، خیلی بزرگ‌تر شده است! علاوه بر این برخی از کردهای ساکن نقده از حضور افراد بیگانه با لباس و لهجه نامأنوس کردی در روز ۳۱ فروردین ۱۳۵۸ گزارش می‌دهند که باعث تعجب آنان نیز شده بود.

از همان ابتدای پخش خبر برگزاری میتینگ مسلحانه حزب دمکرات در نقده، اهالی این شهر نگرانی و مخالفت خود را با آن ابراز کردند و به سران حزب نامه نوشتند. اشخاص محترم کرد را به عنوان سفیر نزد سران حزب دمکرات به مهاباد فرستادند ولی نتیجه‌ای در بر نداشت.

میرزا ابراهیم محرر می‌گوید: «قبل از برگزاری میتینگ بارها با ملاصلاح تماس گرفتیم. او در ابتدا مخالف انجام میتینگ در نقده بود، اما بعد موافق انجام آن شد متأسفانه او تحت تأثیر پسرانش بود و پسرانش هم با کومله و دمکرات ارتباط داشتند.» مرحوم محرر می‌افزاید: «یک بار با ملاصلاح تماس گرفتیم و گفتم حاج آقا من و تو مسئول این شهر هستیم، اگر موقع انجام میتینگ مشکلی پیش بیاید هر دوی ما مسئول خواهیم بود، بهتر است که میتینگ در استادیوم نقده برگزار نشود.

وی در پاسخ گفت: مگر میدان مال شماس است؟! کردها می‌خواهند نمایشی بدهند و قدرت‌نمایی کنند! بنابراین از او مأیوس شدم. به ناچار فردای آن روز [روز برگزاری میتینگ] به چند نفر از معارف ترک نقده توصیه کردم که در میدان حضور پیدا کنند و از دکتر قاسملو استقبال نمایند و بعد از انجام سخنرانی او را مشایعت بکنند تا بعداً حرف و گلایه‌ای پیش نیاید. در روز انجام میتینگ، ملایان و روحانیون کرد بسیاری از شهرهای کردنشین از جمله جلدیان، پسوه و آنهایی که من می‌شناختم در صف اول حاضر بودند.»

میرزا ابراهیم محرر کسانی را که در استادیوم روز ۳۱ فروردین حاضر شده بودند بیش از ۲۰ هزار نفر تخمین می‌زند و آنان را در ۳ گروه قرار می‌دهد:

- ۱- یک عده از روی تعصب زبانی و قومی به نقده آمده بودند.
- ۲- یک عده هم از روی گذشته و تاریخ منطقه صرفاً برای قتل و غارت عجم‌ها آمده بودند. چون اینان شنیده بودند که در نقده خبرهایی خواهد بود و برای اینکه بی‌نصیب نمانند به طمع غارت با تراکتور و کامیونت آمده بودند.
- ۳- یک عده حزبی بودند و از روی سیاست آمده بودند.^{۲۱}

آمادگی حزب دمکرات کردستان برای تصرف نقده

حضور خیل عظیم نیروی مسلح کورد در نقده، شهری با اکثریت تورک‌نشین خود آشکارا گویای آن بود که سران حزب دمکرات نسبت به موضوع، از پیش دارای برنامه‌ریزی، طرح و نقشه می‌باشند و برگزاری میتینگ در ظاهر بهانه است و در اصل می‌خواستند نقده را به تصرف و کنترل خود درآورند، در این خصوص مهدی رضوی در کتاب خود این گونه نوشته است: «تحلیلی

^{۲۱} - مصاحبه نگارنده و مرحوم رضا جعفری با شیخ ابراهیم محرر در تاریخ ۱۳۷۸/۴/۸.

که از رادیو بی بی سی شنیده می‌شد، چنین بود: ارومیه و سولدوز مزاحم آرمان کردستان هستند و به راستی بی بی سی کشته شدن برادران مسلمان به دست یکدیگر را جشن گرفته بود.^{۲۲}

در تأیید وجود طرح قبلی تصرف نقده، نشریه خبرگزاری فارس در این خصوص آورده است: «اقدام حزب دمکرات کردستان در گسترش مناطق تحت نفوذ خود و در واقع تعیین حدود و ثغور قلمرو «کردستان خود مختار»، در نتیجه عدم تمکین مردم (ترکهای) شهر نقده، به درگیری مسلحانه منجر شد.»^{۲۳}

از این رو جمع کثیری از افراد مسلح^{۲۴} کرد و حتی غیرکرد از احزاب و گروه‌های فعال سیاسی داخل و خارج از کشور، یک روز قبل یعنی از روز پنج‌شنبه ۳۰ فروردین در نقده حضور یافته و عده زیادی نیز در روز ۳۱ فروردین به نقده وارد شدند که در حدود ۱۲ الی ۱۵ هزار نفر تخمین زده می‌شد و در استادیوم ورزشی - که در قلب منطقه تورک‌نشین نقده^{۲۵} قرار داشت - تجمع نمودند.

در این روز علاوه بر مردها و جوانان کرد، حتی برخی دختران مسلح کرد نیز با حمل سلاح، در خیابان‌های شهر نقده و در صف‌های منظم رژه می‌رفتند. نوع سلاح‌های هر دسته با هم یکسان بود و با سلاح‌های دسته دیگر تفاوت داشت. این صف‌ها را چاودارچی (چاوداران / انتظامات) که بازوبند سرخی به بازو بسته بودند کنترل می‌کردند و به راستی یک نمایش و رژه قدرت برای ترساندن تورک‌زبانان شهر نقده محسوب می‌شد. اینان از مبادی ورودی شهر در صفوف منظم شعارهایی به زبان کوردی و فارسی می‌دادند و تورک‌زبانان شهر را به نوعی در شهر خودشان تهدید و تحریک می‌کردند. کردهای مسلح در روز ۳۱ فروردین در خیابان‌های نقده این شعارها می‌دادند:

^{۲۲} - رضوی، مهدی: *ایل قاراپاقی*، ناشر مؤلف، چاپ اول، سال ۱۳۷۰، صفحه ۲۲۸.

^{۲۳} - نشریه ویژه خبرگزاری پارس، ۱۳۵۸/۲/۲، صفحات ۱-۲.

^{۲۴} - البته در برخی از منابع با احتساب افراد غیرمسلح، حاضرین را تا ۲۰ هزار نفر هم ذکر کرده‌اند و حتی حزب دمکرات کردستان در یکی از اعلامیه‌های خود رقم ۱۰۰ هزار نفر را نیز اعلام کرده است: «در روز ۳۱ فروردین ماه نزدیک به صد هزار نفر از هواداران حزب در استادیوم ورزشی شهر اجتماع کرده و منتظر شروع برنامه و استماع بیانات و پیام‌های حزب بودند.» که بی شک این ارقام بسیار اغراق‌آمیز است.

نخعی، هادی - یکتا، حسین: *پیدایش نظام جدید*، جلد اول، مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، چاپ اول، سال ۱۳۷۵، صفحه ۸۰۷، [ارجاع: سند شماره ۲۰۹۹۰۵ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: اعلامیه کمیته مرکزی حزب دمکرات کردستان، ۱۳۵۸/۲/۸].

البته رقم ۱۰۰ هزار نفر مورد اشاره توسط حزب دمکرات کردستان اغراق‌آمیز بوده و صحت ندارد و به هر حال جای سؤال است: حضور این همه جمعیت (آن هم مسلح) در تاریخ ۳۱ فروردین در شهر ۱۸ هزار نفری نقده چه معنا و توجیهی داشت؟!

همچنین در باره حضور جمع کثیر افراد مسلح کرد در جریان میتینگ نقده، ملا عبدالله حسن‌زاده دبیر کل سابق حزب دموکرات کردستان ایران طی مصاحبه‌ای که به زبان کردی با رادیو حزب دمکرات در آذرماه ۱۳۸۲ انجام داده و متن آن به صورت سی‌دی ارایه شده و گویا کمیسیون انتشارات حزب آن را (به صورت چاپی نیز) پخش نموده و متن مصاحبه توسط فاروق کیخسروی به زبان فارسی ترجمه شده و در نشریه چشم انداز ایران ویژه‌نامه کردستان پاییز ۱۳۸۴ هم چاپ شده در صفحه ۱۲۷ این ویژه‌نامه درباره تعداد افراد حاضر در میتینگ نقده، اشاره می‌کند: «... حال اگر از میتینگ نقده صحبت شود در آن زمان مردم از هر طرف اسلحه تهیه کرده بودند و در میتینگ نقده هزاران نفر مسلح بودند اما در میتینگ مه‌باد جمع افراد مسلح به ۳۰ نفر نمی‌رسید و بر این گفته خود تأکید می‌کنم.»

^{۲۵} - در آن زمان نیروی مسلح کورد در اطراف و پشت‌بام‌های منازل منتهی به استادیوم، پست‌های نگهبانی قرار داده بودند و در معدودی از پشت‌بام‌ها نیز عده‌ای از تورک‌های مسلح اوضاع داخل استادیوم را زیر نظر داشتند.

«کی دالا کورد مورده‌وا کورد زنده‌وا ...»

این شعار از سوی یکی از کردهای ساکن نقده داده می‌شد: «ژسه به ژسه، برنو به برنو/ توفنگ به شانای آوا/ ده‌چین به میدان آوا/ دوژمنکوم تی‌دکوم به چالای آوا» و یا شعارهای فارسی:

تشکل توده‌ها ایجاد باید گردد حماسه ویتنام تکرار باید گردد

«حسینی، حسینی، حسینی عزیزیم بگو که خون بریزم!» منظور از حسینی هم، شیخ عزالدین حسینی از سران کردها بود

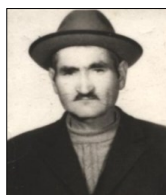
و ....

جمعی از اینان وقتی به مقابل کمیته شماره ۱ واقع در خیابان فعلی امام (شهربانی سابق) و ساختمان دخانیات می‌رسیدند شعارهای خود را تحریک‌آمیزتر سر داده و موجب تحریک حاضرین یعنی افراد مسلح ترک این کمیته می‌شدند. در حقیقت نوع شعارها و آرایش نظامی و تشکل آنها صرفاً برای مرعوب ساختن ترک‌ها تلقی می‌شد و آگاهانه و یا ناآگاهانه نوعی میدان‌خوانی و مبارزطلبی محسوب می‌شد. طول صفوف این مهمانان ناخوانده و افراد مسلح کرد، از خیابان بالیقچی در جنوب شهر گرفته تا داخل استادیوم ورزشی امتداد داشت و هر لحظه نیز با کامیونت، تراکتور، جیب و سایر وسایل نقلیه بر تعدادشان افزوده می‌گشت.

نحوه‌ی آغاز جنگ نقده در ۳۱ فروردین

رژه مهمانان ناخوانده مسلح در خیابان‌های نقده که از ساعت ۸/۳۰ صبح آغاز شده بود تا ساعت ۱۰ ادامه یافت و تجمع آنان در استادیوم ورزشی شکل گرفت. زمانی که گویا عبدالرحمن قاسملو آماده سخنرانی می‌شد. ناگهان صدای تیرهایی از کوچه‌ی جنوبی مجاور استادیوم به گوش رسید چون که نگهبانان مسلح کورد روی پشت‌بام منزل مجاور استادیوم، دو تن از اعضای یک خانواده‌ی تورک به نام‌های عباسعلی آببازی ۵۸ ساله و پسر ۲۲ ساله او عوض آببازی را (در داخل حیاط منزل متعلق به نامبرده) به قتل رساندند.

مدتی بعد صدای تیری نیز از سطح شهر به گوش رسید. با شنیده شدن صدای این تیر، وضع میدان ورزشی به شدت متلاطم شد و تیراندازی‌های هوایی پشت سر هم توسط مسلحین داخل استادیوم شروع گشته و شدت گرفت، سپس تخلیه‌ی

دسته‌جمعی آنان با آن وضع آشفته از محوطه‌ی میدان آغاز گردید. فشار و ازدحام و تعجیل برای خروج از میدان از سوی افراد مسلح حاضر خیلی زیاد بود و درب‌های خروجی استادیوم ورزشی گنجایش تخلیه‌ی همه‌ی آنها را نداشت.

عباسعلی آببازی و عوض آببازی از اهالی نقده، اولین شهدای جنگ ۳۱ فروردین سال ۱۳۵۸

در آن روز اغلب مردم ساکن نقده، در منازل خود مانده و تنها برخی در پشت سنگرهای پشت‌بام‌ها پناه گرفته و نگران وضع بودند. چند تن میوه‌فروش دوره‌گرد با ارابه‌های خود در خیابان اصلی شهر و یا خیابان منتهی به رودخانه‌ی گادارچای در

تردد بودند که در همان ابتدای کار، مورد هدف مسلحین کرد قرار گرفته و کشته شدند. علاوه بر این موارد، متواریان مسلح از خیابان استادیوم ورزشی، رگباری به سوی منزل حاج عظیم معبودی (منزل نامبرده در کوچه‌ی روبروی خیابان منتهی به استادیوم ورزشی و مجاور خیابان اصلی و روبروی پارک شهر نقده قرار دارد). گشودند که در نتیجه آن شخصی به نام رحمت قاسمی در دم کشته شد و نیز آثار این رگبار هنوز هم بر روی دیوار و نرده فلزی آن مشاهده می‌شود. همچنین صبح روز جمعه عده زیادی از روستاییان منطقه در محل جمعه بازار (ضلع شمالی ورودی به شهر و در نزدیکی پل گادارچای) این شهر تجمع کرده و به خرید و فروش مشغول بودند که جمعی از آنان در همان ابتدای کار توسط افراد مسلح کردی به گروگان گرفته شدند این گروگان‌گیری دارای معنای خاصی بوده و به نوعی آمادگی قبلی کردها را در مواجهه با پیشامد چنین اوضاعی در نقده می‌رساند اگر جنگی در پیش نبود گروگان‌گیری عده‌ای از روستاییان در آن شرایط چه توجیهی می‌تواند داشته باشد؟

خبرگزاری پارس چگونگی آغاز درگیری در نقده را این گونه گزارش کرده است: «بنا به گزارش خبرگزاری پارس اعضای حزب دمکرات کردستان (متشکل از کردهای شهرستان‌های پیرانشهر، سقز، مهاباد، سردشت، اشنویه، بانه، نقده، بوکان و سایر مناطق کردنشین) از روز ۳۰ اردیبهشت ۱۳۵۸ برای گشایش دفتری به نقده آمده بودند و علی رغم درخواست اعضای شورای انقلاب شهر از رهبران حزب مبنی بر برگزاری میتینگ و گشایش دفتر بدون حضور افراد مسلح، [در روز ۵۸/۲/۳۱] با سلاح در استادیوم ورزشی شهر نقده اجتماع کردند. بر اساس همین گزارش، در همین حال تیری، از طرف جنوب استادیوم به هوا شلیک می‌شود؛ شلیک این تیر بهانه‌ای برای درگیری دو طرف ایجاد می‌کند و زد و خورد آغاز می‌شود.»^{۲۶}

درباره نحوه‌ی آشفته و سر در گم خروج مسلحین از محوطه‌ی استادیوم، آقای عظیم معبودی در مصاحبه خود این گونه اشاره می‌کند: «به لحاظ اینکه کردهایی که از شهرها و مناطق دیگر آمده بودند اغلب غریبه بودند و نقده را نمی‌شناختند، توسط ترک‌ها با بلندگو آنان به سوی محله‌ی کردنشین و مبادی خروجی شهر راهنمایی شدند تا شاید از آنجا شهر را ترک نمایند.» عظیم معبودی در این خصوص اضافه می‌کند: «بعد از اتمام جنگ نقده، از روی کارت شناسایی و شناسنامه‌های کشته‌های جنگ متوجه شدیم که برخی از جنازه‌ها متعلق به اکرادی از دیگر شهرهای کردنشین ایران و همچنین از کردهای ترکیه، عراق و نیروهای جلال طالبانی هستند. برخی نیز از نوع فرم لباس کردی معلوم می‌شد که متعلق به کدام ناحیه‌ی کردنشین می‌باشند.» اغلب مصاحبه شونده‌گان در خصوص جنگ نقده، از افرادی هم صحبت می‌کردند که گویا از گنبد کاووس به نقده آمده بودند.

باید اشاره داشت: در ساعت حضور کردها در استادیوم، اغلب ترک‌ها در خانه‌های خود بودند و برخی نیز در پشت بام‌های منازل خود سنگر گرفته و اوضاع را زیر نظر داشتند، غلام بناوند در این رابطه آورده است: «بزرگان گفته‌اند: احتیاط شرط عقل است و کار از محکم‌کاری عیب نمی‌کند. بنابراین وجود مردان مسلح در پشت‌بام‌ها حقیقت داشت و غیرقابل انکار. آری در تمام نقاط حساس و در پشت‌بام ساختمان‌های بلند شهر، افراد مسلح، تمام تحرکات و رفت و آمدها را کاملاً زیر نظر داشته و در آمادگی کامل برای مقابله و مدافعه با هر بحران و حادثه‌ی غیرمترقبه‌ای بودند؛ به خصوص از وقتی که رگبار شدید گلوله‌ها شنیده شد، بیشتر آنهایی که اسلحه داشتند، بر پشت‌بام ساختمان‌ها قرار گرفتند تا در صورت حمله و بروز درگیری از ناحیه‌ی کردها، از خود، خانواده‌ها، عزت و شرف، شهر و دیار و به طور کلی از هستی و زندگی‌شان دفاع نمایند. اگر کردها جای ترک‌ها بودند، در آن شرایط و موقعیت چه کار می‌کردند؟ درب‌ها را بسته و با خیال راحت در خانه‌ها می‌نشستند و یا اینکه اقدامات احتیاطی را به مراتب خیلی بیشتر از ترک‌ها انجام نمی‌دادند؟»^{۲۷}

بعد از تخلیه استادیوم ورزشی، رهبران حزب از جمله قاسملو و حسینی به جای ترک نقده در منزل ملاصلاح رحیمی مستقر شدند و از آنجا به عنوان مقر رهبری حزب دمکرات استفاده نمودند.

میرزا ابراهیم محرر می‌گوید: «قبل از ظهر آن روز با ملاصلاح صحبت کرده و یادآور شدم با وجود آنکه ۱۷ نفر از تورک‌ها در همان ابتدای کار کشته شده‌اند به جهنم، خواهش می‌کنیم کردهای دیگر شهرهای حاضر در نقده، جهت جلوگیری از درگیری خونین بین تورک و کورد، شهر را ترک نمایند. به دکتر قاسملو از طرف من بگو: تو مرد سیاسی هستی و برای تو برادرکشی مناسب ندارد.

ملاصلاح گفت: نیم ساعت به من فرصت دهید تا با رهبران حزب صحبت کنم و نتیجه را بگویم.

بعد از نیم ساعت، ملاصلاح پاسخ داد: عجم‌ها باید کلاً خلع سلاح شوند و گرنه جنگ اجتناب‌ناپذیر است. راه دیگر آن است

که عجم‌ها تماماً از سنگرهای خود خارج شوند و از طریق محمدیار و عجملی منطقه را ترک کنند!

^{۲۷} - برگرفته از مطلب غلام بناوند نقده از سایت اینترنتی.

یکی از سنگرهای مقاومت مردم نرده در جنگ ۳۱ فروردین سال ۱۳۵۸

در پاسخ گفتم: آنانی که از بیرون آمده‌اند از طریق مهاباد و بالیقچی بروند، اینها سنگر را ترک نخواهند کرد. ملاصلاح گفت: اگر از سنگر بیرون نیایند، دو و سه ساعته خاک و سنگرتان را بر سرتان خاکستر خواهیم کرد. این گونه بود که جنگ تحمیلی نرده شروع شد ولی مردم سولدوز این بار ایستادگی کردند، چون جان، مال و ناموسشان در خطر بود.»

آقای محرر می‌افزاید: «با ملاصلاح رحیمی دوستی ۳۰ ساله داشتم. قبل از جنگ، روزی مهمانم بود. خطاب به من گفت: می‌دانم اسلحه می‌خرید و باز هم بخرید. ما هم می‌خریم ولی بزودی همه سلاح‌ها را از دستتان خواهیم گرفت. گفتم: ملتچی شده‌ای!

گفت: بله در هر کس این حس ملیت‌چی و تعصب وجود دارد.»^{۲۸}

از ساعت ۱۱ تا فاصله ساعت ۵ بعد از ظهر درگیری پراکنده ادامه در سطح شهر ادامه داشت و جنگ هنوز رسماً آغاز نشده بود، در این فاصله بلندگوهای مساجد شیعیان از گروه‌های مسلح کرد متوالیاً درخواست می‌کردند برای اجتناب از برادرکشی شهر را ترک نمایند و حتی بسیاری از مسلحین کرد وقت ناهار در برخی از محلات به عنوان مهمان وارد خانه‌های ترک‌ها شده بودند و بعد از صرف ناهار خارج شدند و ساعت ۵ بعد از ظهر گویا با تصمیم‌گیری قاطع از سوی سران حزب دمکرات کردستان جنگ آغاز شد.

در زمانی که شهر نرده آبستن حوادث خونینی بود، مسئولان استانی و کشوری غیرمسئولانه و بدون داشتن ابتکار عمل در این جریان، فقط تماشاگران وقوع آن بودند. تنها در حوالی ساعت ۱۲/۳۰ دقیقه ظهر ۳۱ فروردین، پرواز جت‌های جنگی بر فراز آسمان شهر گزارش شده است.

^{۲۸} - مصاحبه با میرزا ابراهیم محرر در تاریخ ۱۳۷۸/۴/۸.

گروهی از مردم نقده بعد از حوادث سال ۱۳۵۸

همزمان با آغاز جنگ در شب جمعه ۳۱ فروردین باران شدیدی نیز شروع به باریدن کرد.

روز شنبه اول اردیبهشت سال ۱۳۵۸ علی‌رغم بارش باران شدید، جنگ به شدت ادامه داشت و جدیت و شدت درگیری بیشتر در کناره گادار چایی ضلع شمالی شهر، پل مبادی ورودی از اوشنویه به نقده (بازار یئری)، اطراف روستای کوویل، محله‌ی فرود آباد و در اطراف قالاباشی نقده آشکار بود، مهاجمین از هر طرف آنجا را به زیر آتش خود گرفته بودند^{۲۹} و در تصرف آن سعی زیادی می‌کردند. تصرف این محل سوق‌الجیشی از اهداف مهم دسته‌های مسلح مهاجم به نقده بود.^{۳۰} اغلب مصاحبه شونده‌گان و یا کسانی که به نوعی درگیر مسائل جنگ نقده در ۳۱ فروردین ماه سال ۱۳۵۸ بودند بر این نکته تأکید می‌کنند که مهاجمین نهایت تلاش و فشار خود را به کار می‌بردند که قالاباشی را تصرف نمایند و جنگ به شکل تن به تن نیز انجامیده بود ولی با وجود آنکه مهاجمین چندین منزل مسکونی اطراف را تصرف کرده بودند و با سوراخ کردن دیوارهای خانه‌ها می‌خواستند کل منطقه‌ی قالاباشی را بگیرند و بر شهر مسلط شوند اما با مقاومت سرسختانه مدافعین موفق نشدند.^{۳۱}

بعد از ظهر دومین روز جنگ به اندازه بار یک فیات ۱۳۱ حدود ۲۰ هزار فشنگ در قبال امضای دریافت ۴۰ هزار فشنگ!^{۳۲} از سوی کمیته‌ی اورمیه، توسط بهروز معبودی از پسران حاج عظیم معبودی در آن شرایط بحرانی که گلوله‌های مدافعین رو به

^{۲۹} - قالاباشی تپه‌ی مرتفع وسط شهر نقده می‌باشد و با تسلط مهاجمین بر این قسمت، تصرف بقیه‌ی نقاط شهر برای آنان آسان می‌شد. در سال ۱۳۵۸ در این قسمت شهر منازل مسکونی با کوچه‌های تنگ و پیچ در پیچ وجود داشت، هنوز هم روی دیوارهای این قسمت شهر بقایای گلوله‌ها باقی مانده و یادآور آن روزهای تلخ می‌باشد. بعد از جنگ نقده، ساختمان‌های این قسمت تخریب و به پارک تبدیل شد.
در حال حاضر **قالاباشی** سمبل مقاومت مردم نقده محسوب می‌شود.

^{۳۰} - برخی از شاهدان وقایع جنگ سال ۱۳۵۸ نقده نقل می‌کنند: «در طول روزهای نخست ادامه‌ی جنگ، رادیو مهاباد بارها صدای ملاصلح رحیمی را پخش می‌کرد که به کرده‌های مسلح درگیر در جنگ نقده این گونه توصیه و رهنمود می‌داد: «گردی بگیرین» یعنی تپه مرتفع وسط شهر (قالاباشی) را تصرف کنید.
^{۳۱} - خداوردی پیشار از اهالی نقده نقل می‌کند: «در دومین روز جنگ از سوراخ‌هایی که در دیوارهای منازل اطراف قالاباشی به خاطر دفاع ایجاد شده بود جهت کمک به مدافعین وارد یکی از منازل شدیم مشاهده کردم تعدادی از زنان و دختران یکی از منازل که در حدود ۲۰ نفر می‌شدند و با هم قوم و خویش و یا همسایه بودند در یکی از اتاق‌ها جمع شده‌اند بیشتر آنها در دستشان شیشه‌ها و لیوان‌هایی گرفته‌اند کنجکاو شدم و از یکی از خانم‌های مسن دلیل و علت این کار را پرسیدم او پاسخ داد: پسرم در این شیشه‌ها سم وجود دارد در صورت شکست شما جوانان ما مجبوریم این سم‌ها سر بکشیم ... هنوز هم صدای زنگ‌دار و لحن پر معنای این بانوی محترم در ذهنم سنگینی می‌کند.»

^{۳۲} - یونس معبودی از پسران مرحوم معبودی در مصاحبه خود با نگارنده در این خصوص اظهار داشت: «در آن شرایط ۲۰ هزار فشنگ دیگر توسط پاشایی مسئول وقت اورموی کمیته انقلاب بالا کشیده شد!»

لیکن تلخ‌تر اینکه در شرایطی که مردم نقده در دفاع از جان، مال و ناموس خود گرفتار جنگ خانمانسوزی بودند برخی از همکیشان و هم‌زبانان به اصطلاح انقلابی آنان در کمیته اورمیه حتی در آن گیرودار ادامه‌ی جنگ در نقده از فروش مهمات به مهاجمین خودداری نکرده و تنها به فکر بستن بار و بندیل خود و پر کردن کیسه و جیب خود بودند.

اتمام بود، به آنان رسید و توانستند به مقاومت خود ادامه دهند. در این روز سیاوش زمانی به همراه عده‌ای دیگر توانستند محل استقرار کردها واقع در گروهان ژاندارمری نقده (کمیته‌ی شماره ۲) را تصرف کنند.

آقای عظیم معبودی همچنین نقل می‌کند: «با رسیدن این گلوله‌ها، توانستیم یکی از انبارهای مرحوم نقی‌خان بزچلو را که به تصرف قوای مهاجم درآمد بود، پس بگیریم و از محل یاد شده نیز مقادیر زیادی مهمات مهاجمین به دست مدافعین افتاد.

در دومین روز جنگ، تهاجم بزرگی از سوی مهاجمین در محل شعبه چغندرکاری کارخانه پیرانشهر واقع در خیابان فعلی سردار روحی نقده صورت گرفت و در نتیجه آن ۱۵ نفر از مدافعین و اهالی نقده در آنجا شهید شدند ولی با سازمان‌دهی مجدد نیروهای مجاهد (جوانمرد) و مردمی، مدافعین توانستند آنان را به عقب برانند. دوباره از این مقر نیرو و سایر محل‌های عقب‌نشینی مهاجمین، مقادیر زیادی فشنگ به دست مدافعین شهر افتاد.

روزنامه کیهان در خصوص دومین روز جنگ نقده چنین گزارش کرده است:

«درگیری‌های مسلحانه به روستاهای اطراف نقده سرایت کرده که از جمله روستاهای آخچزیله [آغاج زئوه]، گهور [کوویل]، بعین قلعه [بیگم قلعه] به دست افراد مهاجم غارت و تعدادی خانه به آتش کشیده شده است. در گوشه‌هایی از شهر نقده شعله‌های آتش دیده می‌شود، ولی تعیین محل آن به علت تیراندازی امکان‌پذیر نیست. تلفات بین هفتاد تا هشتاد تن و تعداد مجروحان تیر خورده نیز چهل و سه تن است و حدود دوازده مجروح دیگر در وسط کوچه و خیابان مشاهده می‌شوند که ادامه تیراندازی انتقال این عده به بیمارستانها را ناممکن کرده است. کمیته پاکسازی در ارومیه در مورد اوضاع نقده گزارش داد که دو طرف درگیری، شهر نقده را به دو قسمت مجزا تقسیم کرده اند به نحوی که کمیته شماره ۲ متعلق به کردها بوده و تپه شهر نقده در اختیار مجاهدان و اعضای کمیته شماره ۱ است.»^{۳۳}

اما گزارش روزنامه اطلاعات در رابطه با دومین روز جنگ نقده به نفع مهاجمین هواداران تنظیم شده و در آن به دروغ خبر از تصرف بیشتر نقاط شهر به دست مهاجمین می‌دهد: «وضع شهر نقده همچنان ناآرام است و کردهای مسلح به سلاحهای سنگین نظیر بازوکا و نارنجک اکثر نقاط شهر را تصرف کرده‌اند.»^{۳۴}

«عباسی استاندار از اعضاء و هواداران حزب دمکرات که برای شرکت در میتینگ حزب دمکرات از شهرهای دیگر به نقده آمده‌اند، خواست که نقده را ترک کنند تا غائله ختم شود.»^{۳۵}

^{۳۳} - روزنامه کیهان، یکشنبه، ۲ اردیبهشت، سال ۱۳۵۸، شماره ۱۰۶۸۹، صفحه ۷.

^{۳۴} - روزنامه اطلاعات، یکشنبه، ۲ اردیبهشت، سال ۱۳۵۸، شماره ۱۵۸۳۶، صفحه ۲.

^{۳۵} - روزنامه کیهان، یکشنبه، ۲ اردیبهشت، سال ۱۳۵۸، شماره ۱۰۶۸۹، صفحه ۲.

زمزمه‌های دخالت ارتش و مخالفت سران مهاجمین با آن

در حالی که جنگ با ابتکار حزب دمکرات کردستان در نقده صورت گرفته و ادامه داشت، شرایط و فضایی که علیه ارتش توسط برخی از احزاب و سازمان‌ها در پایتخت و منطقه ایجاد شده بود، هر گونه ابتکار عمل و قاطعیت را از مسئولین و سران ارتش در این رابطه گرفته بود و کسی در این خصوص نمی‌خواست از خود هزینه کند اما با این وجود زمزمه‌های دخالت ارتش در قضیه نقده، اهالی شهر را امیدوار می‌ساخت که بالاخره از سوی دولت به کمک آنان خواهند آمد و از ادامه‌ی کشت و کشتار جلوگیری خواهد شد، روزنامه کیهان در صفحه ۴ خود در خصوص امکان دخالت ارتش در جنگ نقده این گونه آورده است:

«در پی تشدید درگیریها در نقده، ارتش دستور یافت که قبل از انقضای مهلت داده شده، عازم این شهر شود. عباس امیر انتظام (معاون نخست وزیر و سخنگوی دولت) امروز اعلام کرد که به علت شدت درگیری در نقده، ارتش ملی به دستور دولت از نزدیکترین پادگانها به این منطقه حرکت کرده و با اینکه قبلاً اعلام شده بود تا ساعت چهار بعد از ظهر وارد شهر خواهد شد، قبل از ساعت چهار (حدود ظهر) وارد شهر می‌شود تا از ادامه درگیری جلوگیری کند.»

پخش اخبار دخالت ارتش در جنگ نقده، سران احزاب را خیلی آشفته و نگران ساخته بود و اینان سعی می‌کردند تا زمان حصول نتیجه مطلوب خود در جنگ، به نوعی از حضور ارتش در نقده جلوگیری نمایند.

روزنامه اطلاعات که در آن زمان جانبدارانه دیدگاه‌های احزاب مخالف را منعکس می‌ساخت، نوشته است: «عزالدین حسینی با اظهار نگرانی از حضور ارتش در نقده گفت: مردم نگران دخالت ارتش هستند که رهسپار نقده است.»^{۳۶} اما حسینی مشخص نمی‌نماید منظورش از مردم کدام مردم هستند اگر منظور وی اهالی نقده هستند اینان که مصرأ خواستار حضور ارتش حتی در همان روز اول شروع جنگ بودند تا شهر و سرنوشتشان پایمال حوادث نشود.

همچنین غنی بلوریان (عضو دفتر سیاسی حزب دمکرات) در نامه‌ای به آیت‌اله طالقانی از ایشان خواست مانع رفتن افراد مسلح به نقده شود. وی ادعا کرد: «رفتن افراد مسلح به نقده ممکن است موجب تحریک شود و به آتش دامن بزند.»^{۳۷}

«عبدالرحمن قاسملو (دبیر کل حزب دمکرات) نیز ضمن مخالفت با اعزام ارتش به نقده، هشدار داد: من توصیه می‌کنم

دولت از اعزام ارتش به نقده خودداری کند.»^{۳۸}

^{۳۶} - روزنامه اطلاعات، دوشنبه، ۳ اردیبهشت، سال ۱۳۵۸، شماره ۱۵۸۳۷، صفحه ۲.

^{۳۷} - روزنامه آیندگان، دوشنبه، ۳ اردیبهشت، سال ۱۳۵۸، صفحه ۳.

^{۳۸} - روزنامه اطلاعات، یکشنبه، ۲ اردیبهشت، سال ۱۳۵۸، شماره ۱۵۸۳۶، صفحه ۲.

خبرگزاری فرانسه در این باره گزارش داد: «حزب دمکرات کردستان اعزام نیروهای کمکی به نقده را موجب تعمیم مناقشه و بسط آن به سایر مناطق دانسته و اخطار کرده است که این کار ممکن است این ماجرا را به یک مناقشه مذهبی بین مسلمانان سنی و شیعه در منطقه تبدیل کند.»^{۳۹}

سؤال اینجاست راستی چرا حزب دمکرات مانع و مخالف دخالت ارتش در قضیه نقده بود؟ هدف آنها از ادامه یافتن جنگ چه بود؟!؟

وقایع یکشنبه ۱۳۵۸/۲/۲ سومین روز ادامه جنگ

اما علی‌رغم کش و قوس‌های سیاسی خارج از نقده، جنگ در شهر به شدت ادامه داشت و به تدریج آثار شکست در مهاجمین آشکارتر می‌شد، در ابتدای جنگ، گروه‌های مسلح کردی به ادامه‌ی آن مصر بودند و هدفشان تصرف نقده بود. ترک‌ها به ناچار دست به سلاح برده و از جان، مال و ناموس خود دفاع می‌کردند تلاش و حملات مکرر عناصر مسلح کردی برای تصرف قلاباشی عملاً راه به جایی نمی‌برد. عناصر مسلح کردی در این روز برای تحریک جنگجویان خود با بلندگو اعلام می‌کردند: «مهمات ترک‌ها به اتمام رسیده نترسید پیشروی کنید.» و حتی نقطه‌ی تلاقی آتش بیشتر در خط تماس محله کردنشین و ترک‌نشین جنوب نقده متمرکز شده بود و تا این زمان کردها موفق به تصرف هیچ یک از محلات ترک‌نشین نشده بودند. مهاجمین که از شب یکشنبه شکست خود را در جنگ حس کرده بودند از این رو در شب یکشنبه شروع به تخلیه‌ی خانواده‌های خود از شهر نموده بودند و در سومین روز جنگ، از سوی شیخ عزالدین حسینی درخواست آتش‌بس شد.^{۴۰}

اکثر کسانی که از مهاجمین کشته شده بودند کردهای غریبه‌ای بودند که از دیگر جاها آمده بودند و از کردهای نقده، تعداد کمی کشته شده بودند. کل آمار کشته‌های طرفین نیز ۲۰۰ نفر بود.

آقای معبودی درباره علت مقاومت و عامل اصلی پیروزی مردم نقده افزود:

«واقعاً خداوند متعال سبب‌ساز بود و گر نه ما کوچکتر از آن هستیم، اراده و مشیت خداوند بر این بود که حتی کوچکترین وسیله، اسباب و سبب‌ساز آن شود که مردم نقده بتوانند در مقابل آن دریای بزرگ و هجوم گسترده‌ی دشمن از خود جانانه دفاع نمایند و موفق هم شوند.

واقعاً آن کسانی که می‌جنگیدند، در دلشان واهمه و ترسی حس نمی‌کردند و شجاعانه و داوطلبانه در هر درگیری حاضر

می‌شدند.»^{۴۱}

^{۳۹} - روزنامه اطلاعات، ۳ اردیبهشت، سال ۱۳۵۸، شماره ۱۵۸۳۷، صفحه ۲.
^{۴۰} - شیخ عزالدین حسینی در دومین روز جنگ نقده با پخش اطلاعیه از طریق رادیو مهاباد و ارسال چندین تلگرام به مقامات و نیز مراجع شیعه خواستار توقف جنگ شده بود و بر لزوم برادری میان ترک و کرد تأکید نموده بود و گویا در برخی مسایل، وی با قاسملو و حزب دمکرات کردستان دچار اختلاف نظر بود.
^{۴۱} - مصاحبه با مرحوم معبودی در مورخه ۱۳۷۸/۴/۱۴.

در شب سومین روز ادامه‌ی جنگ نقده، خبر ورود ملاحسنی با ۱۱ نفر نیروی کمکی و دو نفر بر ارتشی به منطقه، باعث تشدید روحیه‌ی مدافعین و تضعیف روحیه‌ی مهاجمین شد. افراد ملاحسنی با خود مقادیری فشنگ هم آورده بودند. این نیرو در آغاز سومین روز جنگ، یعنی روز یکشنبه (۱۳۵۸/۲/۲) به شهر نقده وارد شدند. یکی از نفربرها در همان ابتدای کار در حوالی گروهان ژاندارمری نقده از کار افتاد و دیگری در خیابان امام مسیری را طی کرد. در واقع جنگ اصلی را مردم نقده قهرمانانه انجام داده بودند و جنگ به نوعی پایان یافته بود و تنها در نقاطی از شهر مقاومت‌های محدودی از سوی مهاجمین صورت می‌گرفت.

ارتش هم در آن موقع مأذون به دخالت در جنگ نقده نبود و نقل می‌شود: تنها نیروهای از ارتش - که بیشترشان از اهالی بومی نقده بودند - به صورت کماندویی در صحنه درگیری حاضر و به کمک اهالی شتافته بودند. دیگر افراد ارتش در چمن‌های روستای تازه قلعه واقع در ۴ کیلومتری شرق نقده موضع گرفته و به فکر اجرای طرح محاصره نقده از محورهای مختلف بودند و در صورت دریافت امریه برای دخالت در ماجرا، ارتش می‌توانست از همان روز شروع جنگ وارد عمل شود که چنین امری مانند مثل: «نوشداروی بعد از مرگ سهراب» برای اهالی نقده عمل کرد، چون که سیاستمداران تازه‌کار تهرانی زیاد بر اوضاع و احوال مسلط نبودند و در ابتدا آن را یک جنگ قومی میان ترک و کرد قلمداد کرده و بیشتر تحت تأثیر نفوذ تبلیغات احزاب، گروه‌های چپ‌گرا، حزب دمکرات و سازمان کومله بودند و تنها پس از پایان جنگ و در حوالی غروب روز سه‌شنبه (۱۳۵۸/۲/۴) تانک‌ها و نیروهای ارتش ناگزیر و صرفاً برای تأمین امنیت منطقه، در میان استقبال وصف‌ناپذیر اهالی، وارد نقده شد و این در حالی بود که در آن روز، تمام مهاجمین از شهر فرار کرده و بعضاً در کوه‌های جنوب شهر نقده موضع گرفته بودند و در طی یکی از درگیری‌های خارج از شهر، یکی از درجه‌داران ارتش به شهادت رسید و دیگر آنکه پرسنل ارتش با اطلاع از اینکه حدود ۴۰۰ نفر از اهالی نقده (عموماً زن و بچه) در طی روزهای جنگ توسط مهاجمین به گروگان گرفته شده‌اند با دخالت در موضوع و با محاصره محل گروگان‌گیری، گروگان‌ها از اسارت مهاجمین فراری نجات یافتند.